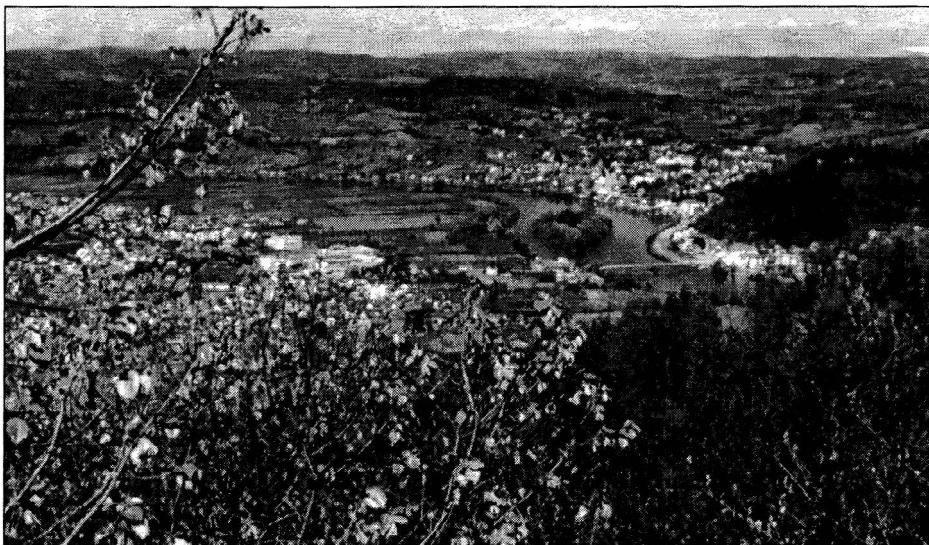

БИЉАНА СТИЈАК*

СРПСКА КОСТАЈНИЦА - НЕКЕ ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

У крајевима који су вјековима били гранични, чији су дијелови по у кратким временским периодима мијењали господаре, људи често нису били у могућности да иза себе оставе значајнија културна наслеђа и материјална добра. То је један од битних разлога што Српска Костајница није значајан публицистички докуменат, као показатељ друштвених, политичких и економских збивања.

Српска Костајница је смјештена на сјеверо-западу Републике Српске, на десној обали ријеке Уне, на 41,1 km од њеног ушћа у ријеку Саву. Сјеверна граница је ријека Уна, што је уједно и државна граница према Републици Хрватској, а са запада, југа и истока Српску Костајницу окружују неколико истоимених општина. Локални географски положај Српске Костајнице

Сл. 1. Поглед на Српску Костајницу (лијево) смјештену на ријечној тераси ријеке Уне, поред које је средњевјековно утврђење, мост и Хрв. Костајница. Уна је вјековна граница као и сада

* Извод из дипломског рада на тему "Општина Српска Костајница - географски приказ", одбрањеног 26.12.1997. године на Природно-математичком факултету, Одсек за географију у Бања Луци. Рад примљен 20.11.1998.

највећим дијелом је инундациона раван ријеке Уне (до 110 m н.в.) и ниже унске ријечне терасе (до 120 m н.в.)¹, док по функционалној регионализацији припада приједорској регији (мада је у прошлости гравитација Српске Костајнице била у јачој мјери према Сиску у Хрватској).

Природно-географске карактеристике

Геолошки састав терена представљен је седиментима тријаса, креде, терцијара и квартара. Најчешће стијене су кречњаци, флиш (флишног састава је и брдо Баљ - 372 m н.в., југо-источно од града, као огранак планине Козара), глине, пијесак и шљунак. У геолошко доба перма на овом простору је био марински басен. Издизањем Динарида образовао е Унско-сански басен, да би каснији покрети створили наборне структуре протезања сјеверо-запад-југо-исток. Простор Српске Костајнице је дио перипанонске регије на прелазу из динарске планинске области, на југу, у ниску Посавину на сјеверу. На подручју града могу се издвојити² рељефне цјелине:

- алувијална раван Уне и
- ниже унске ријечне терасе.

Алувијални наноси Уне релативно су мале дебљине (10-15 m) и представљени су крупнозрним и водопропусним шљунковима. Велики проблем ове рељефне цјелине је често плављење Уне. Друга рељефна цјелина је много ријеђе плављена и ту је доминантно насеље (град) и саобраћајнице. Велики је значај ове рељефне цјелине: ту је концентрисана већина становништва општине, цјелокупна индустрија, главне саобраћајнице и значајан дио пољопривреде. Рељеф је важан елемент географске средине. Од њега у многоме зависи клима, хидрографија, плодност земљишта, биљни покривач и уопште живот људи.

Клима Српске Костајнице, као и области доњег Поуња, је умјерено-континентална. Јаче су изражени панонски утицаји са сјевера, иако је сам град заштићен од тих директних утицаја природном баријером брда Дјед (219 m н.в.) на лијевој обали Уне. Средња годишња температура града је 10°C, најхладнији је мјесец јануар са средњом (мјесечном) температуром од -1°C, а најтоплији је мјесец јули са средњом температуром од 19,4°C.² Падавине се јављају у облику кише, града групе и снијега. Запамћена је и веома ријетка појава: зиме 1928/29. годину ријека Уна је потпуно заледила, те се на санкама прелазило на другу обалу. Љета карактеришу доста високе дневне температуре, али и доста свјежа јутра и ноћи. Ово се може сматрати као карактеристика микроклимата котлине, као што је долина Уне. Српска Костајница лежи, глобално гледано, на осојним странама јављања инсолације, јер заузима позицију сјеверно-оријентисаних елемената рељефа. Битно обиљежје свих котлинско-долинских подручја, па и овога, је честа појава магле. Појава магле почиње већ од половине септембра, у равничарском, поуњском дијелу (у граду) са инверзијама зими. Настанак магле везан је за локална интензивна испаравања, као и уопште за хумиднији фактор климе, којег појачава вег-

¹ Бошњак Радован "Долина Уне", Гласник географског друштва, свеска 24, Београд, 1938, стр. 47.

² Сви наведени бројчани подаци базирани су на основу података хидрометеоролошког завода Хрватске, Метеоролошка станица у Костајници.

стација, ријека Уна и остали хидрографски објекти и падавине. Јављају се и регионални вјетрови: сјеверни и западни вјетар. Сјеверни је нарочито изражен у зимском периоду године, а западни и југо-западни дувају током цијеле године, с тим да је најизраженији у прољетним и јесенским мјесецима. Јавља се у планинском залеђу и дјеломично се оријентише долином Уне, па је то унски вјетар који дува низ ријечну долину. Тај вјетар, у прољетним мјесецима, утиче на интензивније отапање снијега. Сви околни водотоци припадају унском ријечном сливу, а Уна је (у свом доњем току, па тиме и на подручју Српске Костајнице) све плића усљед таложења кречњака који ствара седру. Биљне и животињске врсте Уне тзв. Седротворци својим присуством омогућавају задржавање честица CaCO_3 и на тај начин учествују у стварању седрених наслага различитог облика. Према морфогенетским карактеристикама у ријечи Уни се могу разликовати 3 типа седрених наслага:

- седрени прагови,
- седрене баријерице и
- седрене баријере.

Ширењем баријера хоризонтално и вертикално настају ада. Тако је настала ада у близини моста на Уни, која је обрасла шумском вегетацијом.

Ријека Уна има плувијално-нивални хидролошки режим. С тим у вези јављају се 2 висока и 2 ниска водостања, као и знатна колебања у протицају и коефицијентима отицаја Уне. Висока стања воде су након обилних прољетних и јесенских киша, а ниска су у вријеме љетних суша и за вријеме снижене ретензије. Флувијални водни режим ријеке Уне наноси сваког прољећа (јуни-јули) и сваке јесени (новембар-децембар) велике штете комуналној, урбаној инфраструктури, пољопривредној култури и комуникацијама. Ријечни токови немају регулисана корита и неопходна је регулација високих стања воде, што показује примјер једне од већих поплава 1955/56. годину, када је градско подручје било под водом.

Педолошки састав чине пароподзоли и тло је у групи слабо киселог земљишта. Ниски, равничарски дио је плодно тло са значајним удјелом хумуса, који се у алувијалној равни Уне креће од 3-5%. Земљиште је богато азотом, магнезијумом и бавром, а сиромашно калијумом и фосфором.

Клима, рељеф, састав и врсте земљишта омогућавају развој разноврсног биљног и животињског свијета. Шумовити предјели околине богати су буквом, храстом, грабом, цером, липом, багремом, а биљни свијет се одликује и једном специфичношћу - биљне заједнице питомог кестена. Занимљиво је да је кестен прилично избирљив у погледу тла, температуре и влаге. Осим тога, кестеново дрво је важна сировина производње тканина, а кестен служи и за исхрану људи и стоке (има већу хранљиву вриједност од нпр. кромпира). Колики је значај кестена за Српску Костајницу показује и сам назив града. Име Костајница потиче од црквено-славенске ријечи КАС-ТАНЉ, КОСТАНЉ - што значи кестен.³

³ Петар Скок, "Етимологијски ријечник", Загреб, књига II, 1987, стр. 164-165.

Демографске карактеристике

Поријекло становништа је различито; најранији познати Костајничанци су из околине Смедерева (прије 1530. године), да би се каснијим миграцијама становништво јаче измјешало. Нарочито аустријско-турским ратовима и помјерањем границе честе су миграције становништва преко Уне. Кад су Турци протјерани из Србије 1862. године, Цариград је населио у Б. Костајницу око 2 000 мухаџера из околине Ужица и Ваљева. И данас се тај дио града зове Ужица, прије рата 1991-95. насељен искључиво муслиманским становништвом. Осим тога, њихово поријекло потврђују и нека "не-муслиманска" презимена као нпр. Ваљевац. Углавном, досељено муслиманско становништво у XIX вијеку, као и ратови вођени у XX вијеку, у великој мјери су измјенили националну и полну структуру становништва, тако да је почетком деведесетих година овог вијека национална структура поремећена у корист муслиманског становништва, а полна структура у корист женске популације.

Грађанским ратом 1991-95. годину полна структура и даље показује смањење броја мушког становништва у корист жена, а национална структура је дјеломично уравнотежена (у односу на период с почетка XX вијека-попис из 1910. године) захваљујући немилим догађајима у сусједству. Наиме, езгодусом Срба из Хрватске доселило се 1995. године у Српску Костајницу 2 760 протјераних Срба. Само из сусједне Костајнице је 330 домаћинстава.

Привредне карактеристике

Ниска панонска равница и доњи токови ријека увијек су представљали просторе плодног тла, обиља влаге и јаче осунчаности, док су рудна богатства и енергетски извори били у мањем обиму. Тако је овај простор, у недостатку економских лежишта минералних сировина, своју привредну дјелатност оријентисао на пољопривреду. Равничарска област са алувијалном равни ријеке Уне највећим дијелом је претворена у плодне оранице. Највише се узгајају житарице (кукуруз, пшеница, зоб и јечам), повртларске културе (кромпир, пасуљ, парадајз, лук, паприка, купус...) и воће.

Пољопривреда овог краја има изузетно повољне природно-географске услове и уз даљу примјену одговарајућих техничких мјера могуће је успјешно задовољење домаћих потреба, као и потреба ширег тржишта. Воћарство је, исто тако, важна пољопривредна грана. То је рејон умјерено-континенталне климе у коме успјева средње-европско воће: шљиве, јабуке, крушке, ораси, трешње... Већина воћних садница је на индивидуалним посједима. И то су екстензивни, уситњени воћњаци на окућницама.

Већ је поменуто да је околина Српске Костајнице богата шумом. Експлоатација шума почела је (у већој мјери) са доласком Аустро-Угарске 1878. године, када су се шуме сјекле масовно и преко годишњег прираста. Са малим изнимкама, досадашњи однос према шумама био је нерационалан и он се мора из основе мијењати. Увидом годишњег прираста дрвне масе по хектару одређује се лимит сјеча зрелих шума. Зато, један од приоритетних задатака треба да буде пошумљавање голети и обнављање шумског фонда.

Индустрија

Ако узмемо у обзир све аспекте индустрије (производња електричне енергије, рударство и прерада сировина) онда о потпуној структури индустрије не можемо говорити у Српској Костајници. Индустрија је заступљена само у једном сегменту - преради сировина. То је главна привредна грана града, нарочито металопрерађивачка и текстилна индустрија, које запошљавају највећи дио градског становништва.

Металопрерађивачка индустрија је ФАМОК (Фабрика металне опреме) која је до рата 1991. године пословала као Творница пољопривредних стројева у оквиру РМК Зеница. Производни програм ФАМОК-а чине: опрема за гријање, млинске машине, прикључна оруђа, производи широке потрошње, пољопривредни ручни алат, метална опрема, за шумарство и разни хоби програм.

Текстилна индустрија у Српској Костајници је заступљена преко два текстилна предузећа: "Сана-линеа" организована у систему "ХОЛДИНГ" Компаније и ДП "Поуње", трикотажа Српска Костајница. Производња "Сана-линеа" је специјализована за високо-серијску производњу женских блуза, првенствено намијењених западном тржишту. Капацитет мјесечне производње креће се од 20 000 - 30 000 производних јединица. ДП "Поуње" је текстилна индустрија, до прије рата 1991. године организована у сусједној Костајници, која је још тада запошљавала 35% радника из Српске Костајнице, захваљујући коресподентној функцији града на Уни. Данас "Поуње" послује у Српској Костајници, а производни програм чине: производња мушког, женског и дјечијег дневног и ноћног рубља, спортска одјећа и лака конфекција на бази природних влакана.

У оквиру индустрије неизоставна је прехрамбена - која је директно везана за ратарско-сточарску производњу, од које добија основне сировине. Нарочито је значајна млинско-пекарска производња у оквиру приватног предузећа, као и унутрашња и вањска трговина. Унутрашња трговина се обавља углавном преко поменутих индустрија; трговина на велико и мало мјешовитом робом широке потрошње, метални и електро материјал, грађевински материјал, пољопривредна механизација... Осим унутрашње, обавља се и вањска трговина. Такође је везана за индустријска предузећа и за сада се манифестује преко извоза готових производа и увоза сировина. Најбитније трговинске трансакције у Српској Костајници остварује "Сана-линеа".

Саобраћај

Саобраћај чини нераскидиву везу производног процеса. Нажалост, у Српској Костајници постоје само 2 врсте саобраћаја. То је копно (и то друмски) и ПТТ саобраћај. Друмски саобраћај чини главна магистрална путна комуникација М-14, која повезује Нови Град и Козарску Дубицу преко Српске Костајнице долином ријеке Уне. Магистрални пут М-14 на територији града има карактер градске саобраћајнице, што у одређеном смислу представља тешкоћу. Како је знатан дио саобраћаја овог постора оријентисан на М-14, тако је нужно преплићу цестовни и пјешачки саобраћај, што условљава веома низак степен безбједности. Град је аутобуским линијама релативно добро повезан. То су линије за Козарску Дубицу, Нови Град, Бања Луку,

Београд, Нови Сад. Међутим, велики проблем овог саобраћаја је што град нема уређену аутобуску станицу.

Културно-образовне институције

Најранија културно-образовна институција у Српској Костајници је Српска православна Црква. Црквене књиге су уредно вођене од 1882. године до данас, упркос Другом свјетском рату и грађанском рату 1991-95. године. Затим школа: Основна школа, која није имала значајнијих прекида од 1888. године и Средња школа различитих смјерова, која је формирана од избјеглих и преосталих професора и ђака из сусједне Костајнице и привремено је смјештена у просторијама Основне школе.

Кино "Козара" са друштвеним просторијама, градском библиотеком и читаоницом и фондом преко 12 000 књига чине Значајан центар костајничког културног збивања, чије активности употпуњује културно-умјетничко друштво "Поткозарје".

ЗАКЉУЧАК

Једно од најмлађих општинских средишта Републике Српске - Српска Костајница смјештена је на крајњем сјеверо-западу, на граници према Хрватској. Геолошки састав представљен је седиментима (кречњаци, глиш, глине, пијесак). У рељефном погледу, то је алувијална равна ријеке Уне и ниже унске ријечне терасе. Клима је умјерено-континентална са јачим пононским утицајима са сјевера. Педолошки састав чине параподзоли, а биљни свијет се одликује једном специфичношћу - биљне заједнице питомог кестена.

Током историје смјењивале су се разне власти, а Српска Костајница је, готово увијек била на граници (ријека Уна). То је остала и данас.

Природно-географске карактеристике оријентисале су привредну дјелатност овог подручја. Пољопривреда је најважнија привредна грана. Значајан је и удио индустрије, која запошљава највећи дио градског становништва (металопраерађивачка и текстилна). За просперитет града у ближој будућности неопходан је даљи раст производње, првенствено пољопривредне, као и остваривање привредне сарадње (у догледно вријеме) са сусједном Хрватском, чиме се отвара најкраћа веза са земљама западне Европе, али и веза са СР Југославијом ауто-путем, као најквалитетнијом регионалном саобраћајницом.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексић Драгослав, "Кнежопоље и Кнежопољци", МП "Унакоп", Б. Дубица, 1931. године;
2. Баслер Ђуро, "Архитектура касноантичког доба у БиХ", Веселин Маслеша, Сарајево, 1972. године;
3. Богдановић др Милица, "Живот у Костајничкој Крајини око 1728.", Зборник за друштвене науке 13-14, Матица Српска, Нови Сад, 1956.;
4. Бошњак Радован, "Долина Уне", Гласник географског друштва, свеска 24, Београд, 1938. године;

5. Географски часописи: Геолошки гласник 11/66, Годишњак 20/84, Заштита и унапређење човјекове средине 2/85, Унски смарагди 5/95.
6. Кацер др Фридрих, "Геологија Босне и Херцеговине", Дирекција државног рударског предузећа у Сарајеву, Сарајево, 1926. године;
7. Микић др Ђорђе, "Бања Лука на крајини хвала", Општина града Бања Лука, Бања Лука, 1995. године;
8. Попис избјеглих и расељених лица у Републици Српској, Министарство за избјегла и расељена лица - Пале, Републички завод за статистику - Бања Лука, Сарајево 1996. године;
9. Скок Петар, "Етимологијски рјечник", Загреб, књига II, 1978. године;
10. Ђурчијај Живко, "Општина Српска Костајница-монографија", Српска Костајница, 1995. година;
11. Урбанистички план - Босанска Костајница, Урбанистички завод БиХ, Сарајево, 1981. године;
12. Welney: Bosnischer Vot, Wien, 1907.